

Roman Loth

Konrad Górski 22 IV 1885 - 7 IV 1990

Biuletyn Polonistyczny 34/3-4 (122-123), 175-184

1991

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ZMARLI

KONRAD GÓRSKI

22 IV 1895 - 7 IV 1990

7 kwietnia 1990 roku zmarł w Toruniu profesor Konrad Górski. Z tym zgonem odeszła do historii jedna z największych indywidualności naukowych w humanistyce polskiej XX wieku, uczony o dorobku imponującym rozległością zainteresowań i wagą dokonań, badacz jednocześnie śmiały i cierpliwy, autor zarówno szerokich ujęć syntetycznych, jak drobiazgowych analiz filologicznych, świetny dydaktyk i popularyzator o klarownym języku i jasnym wykładzie, krytyk literacki, organizator życia naukowego i kulturalnego.

Urodził się 22 kwietnia 1895 r. w Wągrach pod Brzeziniami (łódzkie). Debiutował w roku 1913, roku matury, rozprawę "O idei w dziełach sztuki", ogłoszoną w dwutygodniku "Ruń". Studiował prawo w Dorpacie (Tartu) w latach 1913-1915, następnie polonistykę w Warszawie (1918-1921) i sławistykę w Pradze. W 1921 r. uzyskał doktorat w Warszawie u prof. Bronisława Gubrynowicza na podstawie pracy "Pierwiałki racjonalistyczne w twórczości Mickiewicza". Od 1918 do 1934 r. pracował jako nauczyciel w szkołach warszawskich (z przerwami, w czasie których był lektorem języka polskiego na uniwersytetach: w 1922/1923 w Pradze, w 1927/28 - w Lille). Habilitował się w 1929 r. na Uniwersytecie Warszawskim rozprawą "Grzegorz Paweł z Brzezina". W latach 1930-1934 wykładał na tymże uniwersytecie historię literatury polskiej jako docent. Był re-

daktorem czasopism: "Ziemia" (1930-1931) i, w pierwszym półroczu 1934 r., kwartalnika "Verbum". Aktywnie uczestniczył w intelektualnym ruchu środowisk katolickich. W końcu 1934 r. zamieszkał w Wilnie i do grudnia 1939 r. wykładał tu literaturę polską na Uniwersytecie Stefana Batoiego jako profesor nadzwyczajny. Okres wojny spędził w Wilnie, gdzie w czasie okupacji niemieckiej wykładał na tajnych kompletach uniwersyteckich. W 1945 r. osiadł w Toruniu. Należał do organizatorów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika i powojennego toruńskiego życia naukowego i kulturalnego. Wykładał tu od 1945 do jesieni 1950 roku (od 1946 jako profesor zwyczajny).

Wykształcił wielu wybitnych pracowników naukowych (do jego wychowanków należą m.in. prof. Irena Sławińska i prof. Czesław Zgorzelski). W 1945 r. został wybrany członkiem zwyczajnym Towarzystwa Naukowego Warszawskiego oraz członkiem czynnym Towarzystwa Naukowego w Toruniu (w jego władzach był przez wiele lat, m.in. w 1948-1949 i od 1957 jako prezes). Był członkiem korespondentem Polskiej Akademii Umiejętności (od 1947). W 1948 r. wszedł w skład Komitetu Redakcyjnego "Słownika języka Adama Mickiewicza", obejmując wspólnie ze Stefanem Hrabcem redakcję naczelną. Otrzymał nagrodę Episkopatu Polskiego za działalność naukową (1949). Odsunięty od zajęć na Uniwersytecie w roku 1950, został oddelegowany do prac naukowych w Instytucie Badań Literackich. W 1957 r. powrócił do dydaktyki i był profesorem na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika aż do przejścia na emeryturę w roku 1965. W roku 1958, na IV Międzynarodowym Kongresie Słowistów w Moskwie (i ponownie na kongresach następnych) był wybierany przewodniczącym Komisji Edytorsko-Tekstologicznej kolejnych Kongresów. W 1961 r. wszedł w skład Komitetu Redakcyjnego "Dzieł Wszystkich" A. Mickiewicza, obejmując ich redakcję naczelną. Był członkiem Komitetu Nauk o Literaturze

Polskiej PAN, Komitetu Językoznawstwa PAN, Rady Naukowej Instytutu Badań Literackich PAN. W 1965 r. otrzymał nagrodę I stopnia Ministra Szkolnictwa Wyższego za całokształt pracy naukowej. Po przejściu na emeryturę kontynuował do 1970 r. pracę dydaktyczną. W 1966 r. został wybrany członkiem honorowym Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza, a w 1969 - powołany na członka rzeczywistego Polskiej Akademii Nauk. W 1973 r. otrzymał doktorat honoris causa Uniwersytetu Jagiellońskiego, po czym kolejno - Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Był laureatem nagrody w dziedzinie literatury z Fundacji A. Jurzykowskiego w Nowym Jorku za rok 1972. Otrzymał edytorską nagrodę PEN-Clubu za rok 1980. Został odznaczony m.in. Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski (1965). Miał za sobą wieloletnią i niezwykle aktywną działalność społeczną w wielu różnych dziedzinach. Niemal do dni ostatnich pracował naukowo.

x

Zainteresowania badawcze profesora Konrada Górskiego obejmują niemal całą historię literatury polskiej, od średniowiecza poczynając, na współczesności kończąc; ogarniają też spore obszary literatury powszechnej; sięgają w dziedzinę teorii literatury, metodyki badań literackich, a także edytorstwa naukowego i tekstologii. W każdej z tych dziedzin przyniosły rezultaty wybitne, często - znakomite. Wśród tych tak szeroko rozgałęzionych prac można wyodrębnić kilka postaci bądź problemów centralnych, wokół których skupiły się najwybitniejsze osiągnięcia Profesora:

Badania nad twórczością Adama Mickiewicza. Poczynając od doktoratu (1921), wydanego pod zmienionym tytułem jako pierwsza książka: "Pogląd na świat młodego Mickiewicza (1815-1823)" (1925), trwały one nieprzerwanie aż do końca, poprzez liczne artykuły,

rozprawy, polemiki, wykłady uniwersyteckie, popularnonaukowe i popularne wydania utworów poety, aż do prac najświeższych z lat powojennych. Wśród tych ostatnich wymienić należy zwłaszcza monumentalny "Słownik języka Adama Mickiewicza" (t. 1-11, 1962-1983), którego profesor Górski był współautorem koncepcji, współredaktorem (ostatnio redaktorem naczelnym i kierownikiem prac), a także bezpośrednim (oprócz trzeciego) redaktorem poszczególnych tomów; redakcję naczelną "Dzieł wszystkich" poety (dotychczas t. 1 i 4); wreszcie zbiór studiów i rozpraw "Mickiewicz. Artyzm i język" (1977).

"Słownik", jedyna tego rodzaju impreza w nauce polskiej, jest wydarzeniem naukowym na miarę światową. Jest nieocenioną pomocą w badaniach historycznoliterackich, filologicznych i tekstologicznych nad spuścizną Mickiewicza, a więc i przy pracach nad jego edycją krytyczną; ma też wybitne znaczenie dla badań nad polskim romantyzmem.

Krytyczne wydanie "Dzieł wszystkich", których redaktorem naczelnym i współtwórcą programu edytorskiego był profesor Górski, to kolejny etap w trwającym od kilku pokoleń procesie porządkowania i odczytywania tekstów Mickiewicza. Pracom nad tym wydaniem towarzyszyła nowatorska refleksja teoretyczna i metodologiczna, znajdująca wyraz w kilku rozprawach ("Zagadnienie emendacji tekstów Mickiewicza" 1954; "Pisownia autoryzowanych wydań Mickiewicza do roku 1829 jako wskaźnik tekstologiczny" 1959; Interpunkcja w »Panu Tadeuszu« 1968). Tekst "Pana Tadeusza" opracowany został w tym wydaniu na nowo przez profesora Górskiego, a jednym z najbardziej nowatorskich rozwiązań zastosowanych w tej edycji była rezygnacja z modernizacji przestankowania, tj. utrzymanie autorskiej interpunkcji retoryczno-intonacyjnej w miejsce wprowadzanej

od lat logiczno-składniowej. (Teoretyczne uzasadnienie tej decyzji dał edytor w cytowanym już studium o interpunkcji "Pana Tadeusza".) Tenże tekst poematu (z nieznacznymi modyfikacjami) znalazł się w świetnym popularnonaukowym wydaniu ossolińskim z roku 1981, opatrzony odkrywczym w wielu szczegółach komentarzem.

Książka "Mickiewicz. Artyzm i język" przynosi zarówno znakomite studia historycznoliterackie, ^{jak} /erudycyjne rozważania o języku poety, jak wreszcie artykuły o pisowni i interpunkcji Mickiewicza. Twórczością i postacią poety zajęty był profesor Górski do chwil ostatnich, a rezultatem tych badań są książki "Mickiewicz - Towiański" (1986) i świetny, popularny zarys "Adam Mickiewicz" (1989), wydany w serii "Małe Portrety Literackie". Próba podsumowania wskazać musi zatem na trzy zespoły problemowe, w których mickiewiczowskie badania profesora Górskiego zaznaczyły się wybitnymi osiągnięciami: język - tekst - artyzm, lub w przekładzie na dyscypliny: filologia - tekstologia - historia literatury.

Badania nad epoką Reformacji w Polsce, zwłaszcza nad polskim arianizmem. Tę dziedzinę badań otwierają studia z lat 1924-1926; osiągnięcia najwybitniejsze - to "Grzegorz Paweł z Brzezin. Monografia z dziejów polskiej literatury ariańskiej XVI wieku" (1929) oraz "Studia nad dziejami polskiej literatury antytrynitarzkiej XVI w." (1949). Literatura ariańska była przedmiotem wielu rozpraw szczegółowych profesora Górskiego, ale też ujęć syntetycznych, takich jak "Zagadnienia etyczne w polskiej literaturze ariańskiej XVI wieku" (wykład habilitacyjny, druk. w "Przeglądzie Filozoficznym" 1930), studium "W poszukiwaniu syntezy Reformacji w Polsce" (1935) lub artykuł "Arianie polscy" w encyklopedii "Świat i Życie" (1933); wielokrotnie też i w różnych ujęciach wykładana była na uniwersytetach. W całym tym zespole problemowym głównym przedmio-

tem zainteresowań Profesora były zagadnienia filozoficzno-teologiczne i etyczne arianizmu polskiego. Do osiągnięć najwybitniejszych należy reinterpretacja postaci Grzegorza Pawła z Brzezin, uznanego przez autora za największą indywidualność wśród arian polskich XVI wieku. Praca o Grzegorzu Pawle jest w istocie monografią całego ruchu antytrynitarskiego w Polsce w jego wczesnym okresie. W "Studiach nad dziejami..." znalazła się m.in. jedna z najlepszych rozpraw profesora Górskiego: "Humanizm i antytrynitaryzm", poruszająca wymieniony w tytule problem centralny, do dziś znajdujący się w polu zainteresowań badawczych nauki światowej.

Jednym z istotnych problemów absorbujących Profesora była rewolucja językowa w literaturze polskiej XVI wieku (analizowana m.in. w studium "Zagadnienie słownictwa Reformacji polskiej" 1953). Wymienić tu też trzeba fundamentalną rozprawę "Biblia i sprawy biblijne w »Postylli« Reja" (1953-1954). Prace profesora Górskiego zachowują, mimo upływu lat, swą aktualność, wiele jego tez zostało potwierdzonych przez późniejsze badania.

I w tym zakresie rozprawom z dziedziny historii literatury i myśli społeczno-filozoficznej towarzyszą znakomite edycje krytyczne tekstów. Profesor Górski uczestniczył w wydaniu "Dzieł wszystkich" (1957-1959) Andrzeja Frycza Modrzewskiego (redakcja naukowa przekładu tomów 3-5 oraz komentarz w tomach 4-5), w takiejże edycji Reja (współpracowanie "Krótkiej rozprawy" 1953 i "Postylli" 1965), w wydaniu fototypicznym dzieł Grzegorza Pawła z Brzezin ("O różnicach terazniejszych" 1954, "O prawdziwej śmierci" 1954), w opracowaniu "Dzieł polskich" Piotra z Gonłędza (t. 1-3, 1960-1962) i Stanisława Gosławskiego "Castus Ioseph" (1973). Prace te, maksymalnie staranne pod względem edytorskim, wiele zawdzięczają naukowej opiece Profesora.

Tekstologia. Teoria i metodologia edytorstwa naukowego. Wymienionym wyżej edycjom krytycznym Mickiewicza i pisarzy epoki staropolskiej towarzyszyło dążenie do teoretycznego i metodologicznego uzasadnienia wszelkich poczynań edytorskich. Profesor Górski rozpoczynał swą działalność edytorską od popularnonaukowych, wydań "Grażyny" i "Konrada Wallenroda" Mickiewicza (1925, tu tylko komentarze), od "Wyboru poezji" Adama Asnyka (1928, tu również opracowanie tekstu). Podobnych wydań przygotował wiele; a już wydanie "Wyboru drobnych utworów" Mickiewicza w "Wielkiej Bibliotece" (1930) doczekało się autokomentarza wydawcy ("Polonista" 1931 z. 2) - pierwszej refleksji teoretycznej. Zainteresowania te owocowały później, zwłaszcza od roku 1950, w wielu rozprawach i próbach formułowania zasad pracy edytorskiej. Wymienić tu przyjdzie przykładowo cytowane już wyżej rozprawy o emendacjach tekstów Mickiewicza, o pisowni i interpunkcji poety, "Zasady transkrypcji tekstów XVI i XVII wieku" (1952) czy też udział Profesora w opracowaniu "Zasad wydawania tekstów staropolskich" (1955). Ukoronowaniem prac z tej dziedziny jest pierwszy w Polsce podręcznik "Sztuka edytorska" (1956), zastąpiony po latach nowym opracowaniem tejże problematyki przez profesora Górskiego w książce "Tekstologia i edytorstwo dzieł literackich" (1975). Porządkuje ona przejrzyście problematykę zaznaczoną w tytule, oparta jest na niezwykle bogatym materiale erudycyjnym, formułuje wiele nowych pojęć. Do tych osiągnięć Profesora, które pozostaną w nauce, należy m.in. zdefiniowanie pojęcia tekstu, określenie zadań tekstologii, wprowadzenie centralnego dziś w pracach tekstologicznych i edytorskich pojęcia "intencji twórczej autora", skodyfikowanie źródeł błędów tekstowych, opis technik postępowania edytorskiego.

x

Aby wypełnić - w koniecznym tu skrócie - naszkicowany wyżej zarys prac profesora Górskiego, trzeba przynajmniej wspomnieć inne epoki i innych twórców, którym autor poświęcił swe zainteresowanie. W rozprawach, wykładach uniwersyteckich, a także artykułach krytycznych profesor Górski zajmował się twórczością Kochanowskiego, Reja, Orzechowskiego, Frycza Modrzewskiego (m.in. świetna rozprawa "Ewolucja poglądów religijnych Andrzeja Frycza Modrzewskiego" - 1959), Wujka, polskimi wpływami Erazma z Rotterdamu, przekładami Biblii, dziełami Skargi, Krasickiego, Malczewskiego, Słowackiego, Krasieńskiego, Norwida, Orzeszkowej, Sienkiewicza, Prusa, Żeromskiego, Struga, Przybyszewskiego (edycja z rękopisu drugiej części "Moich współczesnych", 1930) i wielu innych, aż po krytyczne zainteresowanie współczesnymi: Dąbrowską, Dobraczyńskim czy Zawieyskim. Jest autorem cennej monografii "Stanisław Krzeziński. Człowiek i pisarz" (1936) - wydobywającej na światło niedocenioną dotychczas postać historyka literatury i publicyisty, członka Rządu Narodowego z roku 1863, znakomitego działacza społecznego.

Szczególną rolę w literackich zainteresowaniach Profesora odegrała twórczość Jana Kasprowicza. Profesor Górski jest autorem książki "Tatry i Podhale w twórczości Jana Kasprowicza" (1926), licznych i odkrywczych rozpraw o poecie, zebranych częściowo (łącznie z "Tatrami i Podhalem") w publikacji "Jan Kasprowicz. Studia" (1977), a także wielu odczytów i wykładów o autorze "Hymnów". Wybór artykułów z lat 1923-1936 znalazł się w głośnej i wysoko przez krytykę ocenionej książce "Literatura a prądy umysłowe" (1938). Ta rozległa i szczegółowa znajomość wielu epok i wielu twórców pozwoliła autorowi na kilkakrotne opracowanie syntetycznych zarysów historii literatury polskiej. Dwa z nich winny być

tu przypomniane: "Historia literatury polskiej (do 1863 roku)" w książce zbiorczej "Wiedza o Polsce" (1931, później również w odbitce) i dwuczęściowy szkolny podręcznik z wypisami: "Literatura polska [...] dla I kl. liceów ogólnokształcących" (1938).

Spośród wielu pomniejszych prac poświęconych literaturze powszechnej (m.in. Conradowi, Chestertonowi) wydobyć należy obszerną pracę "François Mauriac. Studium literackie" (1935).

Tej bogatej twórczości historycznoliterackiej i krytycznej towarzyszyła przez cały czas refleksja teoretyczna i metodologiczna, od wczesnych artykułów ("Historia literatury a literatura" 1925), poprzez rozprawy, odczyty ("Wartości i granice formalizmu" 1935, "Literatura a prądy filozoficzne" 1935), wykłady uniwersyteckie, aż po najpełniejszy kształt wieloletnich przemyśleń w studium "Poezja jako wyraz. Próba teorii poezji" (1946) i prace późniejsze ("Kryteria oceny dzieła literackiego" 1951 i in.). Spośród licznych rozpraw szczegółowych wspomnieć trzeba, ze względu na nowatorstwo problematyki, przynajmniej dwie: "Słowacki jako poeta aluzji literackiej" (1960) i "Aluzje literackie. Istota zjawiska i jego typologia" (1961). I w tej dziedzinie badania profesora Górskiego przyniosły rezultaty wybitne. Badania te kształtowały się w polemice z formalizmem, wiodły ku przekonaniu o związkach dzieła literackiego z prądami umysłowymi, o literaturze jako szczególnej odmianie wypowiedzi, wyrażającej i komunikującej określone "treści duchowe". W przekonaniach tych kryły się już sygnały lingwistycznej orientacji dalszych prac badawczych autora, prac, które tak wydatnie rozwinęły w bezpośrednich analizach problematykę filologiczną i tekstologiczną.

Znaczna część dorobku naukowego Profesora została przez niego zebrana w trzech tomach rozpraw "Z historii i teorii literatury"

(1959-1971) i w książce "Rozważania teoretyczne: literatura, muzyka, teatr" (1984). Plon tej imponująco bogatej twórczości ma ogromne znaczenie dla naszej dzisiejszej znajomości dziejów literatury i kultury polskiej, a także dla dalszego rozwoju badań historycznoliterackich, teoretycznoliterackich, tekstologicznych, filologicznych, językowych. Znaczenie również w skali nauki europejskiej. W świetle swej twórczości naukowej i działalności profesor Konrad Górski ukazuje się nam jako wielki humanista naszych czasów i wybitny autorytet naukowy.

Dla wielu z nas - a pisząc "nas" mam na myśli przedstawicieli kilku pokoleń polonistów - był nauczycielem i mistrzem. Odszedł ostatni ze znakomitej generacji wielkich uczonych polskich - historyków literatury, zapisanej w dziejach nauki nazwiskami Juliusza Kleina, Juliana Krzyżanowskiego, Stanisława Pigonia. Ostatni z tych, którzy odchodząc, pozostawiają po sobie legendę.

Roman Loth

ALODIA KAWECKA-GRYCZOWA

11 VIII 1903 - 16 VI 1990

W 1926 r. ukazała się drukiem rozprawa "Kancjonały protestanckie na Litwie w XVI w.". Była to pierwsza praca wówczas liczącej zaledwie 23 lata Alodii Kaweckiej. Od tej pory przez ponad 60 lat nieprzerwanie, z wielką pasją pracowała nad dziejami dawnej kultury polskiej. Ogłosiła drukiem ponad 100 publikacji, które na trwałe zapisały się w dziejach naszej historii literatury. Należała do najwybitniejszych znawców starej książki.